

О. О. Пащенко, доктор юридичних наук, доцент, завідувач відділу дослідження проблем кримінального права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

ORCID: 0000-0001-9640-0137

ДОКТРИНАЛЬНІ ПИТАННЯ ОБ'ЄКТА ТА СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ПУБЛІЧНИХ ЗАКЛИКІВ ДО НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ЗМІНИ ЧИ ПОВАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ АБО ДО ЗАХОПЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ (Ч. 2 СТ. 109 КК УКРАЇНИ)*

Постановка проблеми. Ступінь захищеності суспільства та держави від згубного використання інформації напряму залежить від якості правової регламентації суспільних відносин у сфері обігу інформації, у тому числі й від якості кримінально-правової охорони цих відносин¹. Надійним підґрунтям забезпечення сучасної кримінально-правової політики у сфері протидії публічним закликам до вчинення злочинів проти державного суверенітету України має стати кримінально-правова доктрина², а тому дослідження проблеми кримінальної відповідальності за злочини, передбачені, зокрема, ч. 2 ст. 109 КК, є вельми актуальними.

Типовими видами кримінально-протиправної поведінки є фізичні дії, тоді як природа й особливості інформаційних діянь стали предметами цілеспрямованих досліджень фахівців у галузі кримінального права лише з початком інформаційно-

го буму в середині 2000-х років³. Інформаційні дії полягають у передаванні інформації іншим особам і завжди виражаються у словесній (вербальній) формі, а також у яких-небудь інших діях, що несуть інформацію: смислових жестах (конклюдентні дії), виразних рухах (міміка)⁴. Одним із різновидів інформаційних дій є публічні заклики, про які йдеться, зокрема, у ч. 2 ст. 109 КК.

У науці кримінального права наявні різні підходи до визначення основного безпосереднього об'єкта аналізованих злочинів. Більшість правників пов'язує його із такими поняттями, як «конституційний лад» та «державна влада». Натомість, цей підхід не є єдиним у кримінально-правовій доктрині: деякі науковці визнають ним безпеку політичного устрою України.

Відсутня в науці єдність й щодо розкриття ознак суб'єктивної сторони досліджуваного кримінального правопорушення. Насамперед це стосується необхідності виокремлення в цьому випадку спеціальної мети. Можна констатувати наявність принаймні трьох доктринальних підходів із цього приводу: 1) мета є обов'язковою ознакою досліджуваних кримінальних правопорушень; 2) мета

* *Примітка.* Стаття виконана в межах фундаментальної теми «Теоретичні, законодавчі та правозастосовні проблеми кримінально-правової охорони інформаційної безпеки в Україні» (номер державної реєстрації 0121U114324, термін виконання: I кв. 2022 р. – IV кв. 2024 р.).

¹ Тарасенко Д. І. 'Комп'ютерна інформація як предмет злочинів проти основ національної безпеки України та джерело доказів'. *Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Харків, 9–10 жовтня 2014 р.) 468

² Кубальський В. Н. 'Проблеми кримінальної відповідальності за публічні заклики до вчинення злочинів проти державного суверенітету' (2018) 2 Судова апеляція 68

³ Рубашенко М. А. 'Особливості кваліфікації публічних закликів та заперечень як інформаційних діянь' (2022) 11 *Право України* 77

⁴ Панов М. І. 'Об'єктивна сторона кримінального правопорушення'. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Розд. VIII* (Право, 2020) 140

не є обов'язковою ознакою цих кримінальних правопорушень; 3) мета є обов'язковою лише для кримінальних правопорушень, що передбачені ч. 1 ст. 109 КК.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питання кримінальної відповідальності за публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади присвятили власні дослідження такі науковці, як С. Р. Багіров, А. І. Балаклицький, О. Ф. Бантишев, В. В. Гапончук, М. В. Даньшин, С. Ф. Денисов, І. В. Діордіца, О. Ю. Звонарьов, В. С. Картавцев, О. О. Кваша, О. О. Книженко, О. В. Ковальська, К. Л. Кривопускова, В. Н. Кубальський, Я. О. Лантінов, В. А. Ліпкан, О. С. Ліпкан, В. К. Матвійчук, Л. В. Мошняга, Д. О. Олейніков, М. А. Рубашенко, Є. В. Сичевський, Є. Д. Скулиш, Р. В. Стецишин, Д. І. Тарасенко, В. Я. Тацій, Є. І. Харитонов, Р. Л. Чорний, О. А. Чуваков, О. В. Шамара, А. Ю. Швед, В. М. Янко, Г. З. Яремко та ін. Водночас одноставний підхід до розгляду проблеми об'єкта досліджуваного злочину та ознак його суб'єктивної сторони у працях зазначених правників відсутній.

Метою цієї статті є визначення безпосереднього об'єкта публічних закликів до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади (суспільно небезпечного діяння, відповідальність за яке передбачена ч. 2 ст. 109 КК), а також з'ясування кола ознак, що утворюють його суб'єктивну сторону.

Виклад основного матеріалу. Група науковців вважає, що категорія «конституційний лад» вживається у праві як усталена, проте це не позбавляє її бланкетного навантаження. Проблема в тому, що цей термін використовується в конституціях багатьох держав без офіційного визначення змісту відповідного поняття. На підставі аналізу теорії конституційного права, положень Конституції України науковці визначають такі складові конституційного ладу: суверенітет держави, форма правління, державний устрій, державний режим¹.

¹ Яремко Г. З. 'Бланкетна диспозиція ст. 109 КК України «Дії спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади». *Актуальні проблеми юридичної науки: збірник тез Міжнародної наукової конференції «Восьмі осінні юридичні читання»: у 4-х ч.: Ч. 4.* (Хмельницький, 13–14 листопада 2009 р.) 126; Мошняга Л. В. 'Склади злочинів, що посягають на конституційні основи національної безпеки України: поняття та шляхи вдосконалення' (2010) 1 Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ 209, 210; Банти-

шев О. Ф., Шамара О. В. *Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): монографія* (Віртуальна реальність, 2014) 139, 140; Сичевський В. В., Харитонов Є. І., Олейніков Д. О. *Науково-практичний коментар до розділу I Особливої частини Кримінального кодексу України (Злочини проти основ національної безпеки України)* (Право, 2016) 8, 9

Розгорнуте визначення конституційного ладу надають О. Ф. Бантишев та В. С. Картавцев: це засновані на Конституції України повновладдя Українського народу як носія й єдиного джерела влади в Україні, суверенітет держави, її територіальна цілісність і недоторканність державних кордонів, демократизм, республіканська форма правління, принципи і форми організації та діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування, рівність всіх націй і народностей, права і свободи людини та громадянина, взаємовідносини громадян і держави². Це визначення поділяють В. А. Ліпкан і О. С. Ліпкан, водночас виокремлюючи друге значення цього поняття: цілісна система основоположних суспільних відносин і відповідних їм інститутів суспільства і держави, які закріплені нормами конституційного законодавства³. Аналізуючи наведені визначення, можна зауважити, що все те, що було перелічено у першому (суверенітет держави, її територіальна цілісність, демократизм, республіканська форма правління тощо), також входить у «цілісну систему основоположних суспільних відносин»; більше того, є «ядром», навколо якого ці відносини формуються. Тому всі перелічені соціальні цінності (крім взаємовідносин людини і держави) утворюють предмет відповідних суспільних відносин. Остання ж, наведена у першому визначенні, складова ілюструє вже не предмет, а соціальний зв'язок між суб'єктами таких відносин із приводу відповідного предмета. Такий зв'язок є динамічним, оскільки відбиває діяльність громадян і держави, їх активну позицію по відношенню один до одного.

На відміну від наведених позицій, дослідження А. Ю. Швед призвело її до висновку, що «значення, в яких вживається термін «конституційний лад» в Основному Законі України, не дає підстав визначити його правову природу, встановити зміст вказаного поняття або ж визначити його

шев О. Ф., Шамара О. В. *Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): монографія* (Віртуальна реальність, 2014) 139, 140; Сичевський В. В., Харитонов Є. І., Олейніков Д. О. *Науково-практичний коментар до розділу I Особливої частини Кримінального кодексу України (Злочини проти основ національної безпеки України)* (Право, 2016) 8, 9

² Бантишев О. Ф., Картавцев В. С. 'Злочини проти основ національної безпеки України'. *Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 2-х т. Т. 1. Особлива частина. Розд. I.* (Правова єдність, 2009) 264

³ Ліпкан В. А., Ліпкан О. С. *Національна і міжнародна безпека у визначеннях і поняттях: словник.* (Текст, 2008) 169, 170

складові елементи»¹. Із цього приводу варто зазначити, що відповідний висновок, можливо, й є актуальним для компаративістських досліджень (оскільки правниця здійснювала порівняльний аналіз злочинів проти конституційних засад національної безпеки за законодавством України та скандинавських країн), проте не має практичної значущості для застосування законодавства про кримінальну відповідальність. Якщо дотримуватися наведеної точки зору, то тоді кримінально-правова охорона стає безпредметною, адже невідомо, що саме охороняє відповідна норма кримінального закону? Як було показано на початку публікації, група науковців також наголошує на відсутності офіційного визначення змісту досліджуваного поняття, проте це не завадило виокремити їм складові елементи конституційного ладу, не стикаючись при цьому з будь-якими складнощами. Крім того, викликає заперечення думка, наведена дослідницею у висновках свого дослідження. З її точки зору, конституційний лад «співвідноситься з державним та суспільним ладом як ціле та його частина»². Така побудова речення свідчить про те, що конституційний лад визнається цілим, а державний і суспільний лад – частиною. З нашої точки зору, це зовсім не так. Насамперед слід вести мову не про частину, а частини, адже державний і суспільний лад – не одне й те саме, і розглядатися в межах однієї «частини» вони не можуть. Навпаки, конституційний лад є частиною державного ладу, оскільки визначає механізм державного регулювання, державного устрою та інші найважливіші елементи діяльності держави. Водночас державний лад цим не вичерпується, оскільки багато його складових знаходяться поза межами безпосереднього регулювання Конституції України, а, значить, й конституційного ладу. Водночас сам державний лад є часткою суспільного ладу, адже держава – продукт діяльності суспільства, без суспільства держава не може існувати і навіть виникнути. Слід відзначити, що в подальшому А. Ю. Швед стверджує, що у разі сформованого суспільного ладу настають передумови для виникнення державного ладу, а в разі його належного функціо-

нування стає можливим утворення конституційного ладу³.

Із нашої точки зору, для визначення основного безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ч. 2 ст. 109 КК, слід звернутися до назви цієї статті та її диспозиції. Там зазначаються такі соціальні цінності, як конституційний лад та державна влада. Тому цілком логічним вбачається висновок, що відповідним об'єктом є суспільні відносини з приводу охорони саме цих соціальних цінностей, які, у свою чергу, виступають як предмет названих суспільних відносин. Із приводу цього предмета (який за своїми властивостями є нематеріальним), а точніше для його захисту, і формуються відповідні суспільні відносини, структурними елементами яких є також їх суб'єкти (учасники) та соціальний зв'язок між ними. Суб'єктами цих відносин є фізичні, юридичні особи та суспільство в цілому, тобто коло учасників є дуже широким, оскільки інтерес у нормальному функціонуванні конституційного ладу та державної влади мають усі учасники суспільного процесу. При цьому соціальний зв'язок між цими суб'єктами має форму статичності, тобто всі вони мають утримуватися від дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, а також на захоплення державної влади.

Додатковим об'єктом злочину, передбаченого ст. 109 КК, є суспільні відносини, що забезпечують інформаційну безпеку, а точніше – основи національної безпеки України в інформаційній сфері⁴. Такий висновок впливає із сутності діянь, що утворюють його об'єктивну сторону, оскільки і заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади (1), і розповсюдження матеріалів із відповідними закликами (2) спричиняють негативні зміни в інформаційному просторі. Але варто мати на увазі, що зазначені діяння є не єдиними у досліджуваній статті КК. Її ч. 1 передбачає відповідальність за дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади, які, у свою чергу, можна здійснити і без публічних закликів до їх учинення та без поширення матеріалів із такими закликами⁵. Це означає, що інформаційна безпека виступає

¹ Швед А. Ю. 'Злочини проти конституційних засад національної безпеки за законодавством України та Скандинавських країн: порівняльна характеристика' (автореф. дис. канд. юрид. наук Національний університет «Одеська юридична академія», 2021) 6, 7

² --11

³ –

⁴ Пащенко О. О. 'Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки нормами розділу I Особливої частини КК України' (2024) 47 Питання боротьби зі злочинністю 13

⁵ --12

в аналізованих випадках додатковим *факультативним* об'єктом. Слід зауважити, що вчинення відповідних закликів (так само, як розповсюдження матеріалів із такими закликами) не може не призвести до появи негативних змін в інформаційному просторі, тобто такі зміни є іманентними вчинюваному діянню. Водночас це не дає підстав для розгляду відповідного об'єкта як обов'язкового, оскільки ознака об'єкта є притаманною складу кримінального правопорушення, а не частині статті КК чи кримінально-правовій нормі. Оскільки ч. 2 ст. 109 КК не містить самостійного, відмінного від ч. 1 цієї статті предмета кримінально-правового регулювання (охорони), то немає підстав для виокремлення тут самостійного об'єкта. Інша річ, що, досліджуючи публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади як явище об'єктивної дійсності (а не склад кримінального правопорушення, що сконструйовано законодавцем для притягнення до відповідальності за його вчинення), слід визнати, що воно спричиняє негативні зміни в інформаційному просторі *обов'язково*.

Суб'єктивна сторона. На переконання Л. В. Мошняги, обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони злочинів, передбачених ст. 109 КК, виступають вина – в умисній формі та спеціальна мета – насильницька зміна або повалення конституційного ладу або захоплення державної влади¹. На наше переконання, вжите дослідницею слово «злочинів» (у множині) свідчить про те, що вона має на увазі не лише ті діяння, що містяться в ч. 1 ст. 109 КК, а й в інших частинах, зокрема 2 і 3. Вважаємо за можливе підтримати запропоновані нею визначення видів мети щодо кожного із діянь, передбачених ст. 109 КК: мета «насильницької зміни чи повалення конституційного ладу» полягає в уявленні таких змін у суспільному устрої на шкоду національній безпеці, за яких унеможливується реалізація повновладдя українського народу, суверенітету держави, демократизму, республіканської форми правління, а мета «захоплення державної влади» – в уявленні таких змін у суспільному устрої на шкоду національній безпеці, за яких унеможливується реалізація влади, яка є керівником і провідником волі

¹ Мошняга Л. В. 'Суб'єктивна сторона злочинів проти конституційних основ національної безпеки України' (2012) 5 Бюлетень Міністерства юстиції України 81

народу в реалізації Конституції України, іншого законодавства і забезпеченні добробуту людей, охороні людини, її життя та здоров'я, честі й гідності, недоторканності і безпеки². Як бачимо, останні уточнення характеризують можливу шкоду певним сферам національної безпеки, про яку зазначалося на початку обох визначень.

Із точки зору А. Ю. Швед, «обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони складів злочинів, передбачених ст. 109 КК України, виступають вина в формі прямого умислу і спеціальна мета – насильницька зміна чи повалення конституційного ладу; захоплення державної влади»³. Як бачимо, вона не диференціює значення мети для різних форм суспільно небезпечних діянь, передбачених ст. 109 КК, а, отже, визнає її обов'язковою ознакою публічних закликів до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади та розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій.

На протипагу цьому В. А. Ліпкан, І. В. Діордіца, Р. В. Стецишин, М. І. Хавронюк, М. І. Рубашенко та інші науковці зазначають, що чинна редакція ч. 2 ст. 109 КК не вимагає встановлення спеціальної мети насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади. У випадку поширення публічних закликів чи розповсюдження певних матеріалів суб'єктивна сторона злочину передбачає лише наявність вини у формі прямого умислу⁴.

Не дуже послідовною видається позиція О. О. Книженко. Аналізуючи злочин, передбачений ч. 2 ст. 109 КК у формі публічних закликів, вона зазначає, що «заклики мають визначену мету, що полягає у бажанні об'єднати громадян, активізувати їхню волю та стимулювати у них поведінку прямого захоплення державної влади, по-

² –

³ Швед А. Ю. 'Злочини проти конституційних засад національної безпеки за законодавством України та Скандинавських країн: порівняльна характеристика' (автореф. дис. канд. юрид. наук Національний університет «Одеська юридична академія», 2021) 10

⁴ Ліпкан В. А., Діордіца І. В. *Національна безпека України: кримінально-правова охорона: навчальний посібник* (КНТ, 2007) 140; Стецишин Р. В. 'Мета як ознака суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 109 КК України'. *Актуальні проблеми юридичної науки: збірник тез Міжнародної наукової конференції «Восьмі осінні юридичні читання»: у 4-х ч.: Ч. 4.* (Хмельницький, 13–14 листопада 2009 р.) 104; *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* (Юридична думка, 2009) 228; *Злочини проти основ національної безпеки України: альбом схем.* (Харків юридичний, 2012) 7, 8; Рубашенко М. А. 79.

валення чи насильницької зміни конституційного ладу»¹. Натомість, підсумовуючи цю частину дослідження, науковиця звертає увагу на те, що «спеціальної мети, визначеної у ч. 1 ст. 109 КК України, суб'єкт публічних закликів чи розповсюдження матеріалів із таким закликами не має. Мета, як і мотиви, можуть бути корисливого, особистого характеру, полягати в бажанні змінити життя на краще тощо»². Останнє, з нашої точки зору, може стосуватися лише мотиву, але аж ніяк не мети, оскільки ані корисливий, ані особистий характер, ані бажання змінити життя на краще не може характеризувати той уявний результат, якого прагне досягти суб'єкт, вчиняючи відповідне діяння.

На думку О. А. Чувакова, мета не є обов'язковою ознакою розглянутого складу злочину, «про що, в принципі, свідчить законодавче формулювання такого складу злочину»³. Цю думку розвиває Р. Л. Чорний, зазначаючи, що висновок щодо обов'язковості наявності мети у досліджуваних випадках не впливає із безпосереднього тлумачення відповідної норми закону, оскільки у диспозиції ст. 109 КК чітко вказано, що «зазначені дії не охоплюють публічних закликів до їх вчинення чи розповсюдження матеріалів із відповідними закликами»⁴. Така побудова аргументації свідчить про те, що дослідник обґрунтовує свою точку зору щодо відсутності мети у ч. 2 ст. 109 КК тим, що вона текстуально наявна лише у ч. 1 цієї статті, де, у свою чергу, не передбачено таких діянь, як «публічні заклики» та «розповсюдження матеріалів». Ця позиція не виглядає послідовною, тим паче, що прихильники протилежної точки зору не обґрунтовують обов'язковості мети у ч. 2 ст. 109 КК тим, що вона передбачена у ч. 1 цієї статті, а також не вказують, що у ч. 1 встановлено відповідальність за «публічні заклики» і «розповсюдження матеріалів». Тому наведені міркування аж ніяк не спростовують правильність протилежної точки зору. Підсумовуючи ви-

кладене, Р. Л. Чорний вказує, що законодавець визначив, що, вчиняючи досліджувані діяння, «особа може керуватися, наприклад, корисливою метою, бажанням спровокувати масові заворушення з подальшими вигідними для себе політичними наслідками тощо»⁵.

Із нашої точки зору, мета є іманентною досліджуваним діянням. Так само як крадіжку неможна вчинити без мети заволодіння майном (обертання майна), так і вчиняти публічні заклики та поширювати матеріали із такими закликами неможливо без прагнення досягнути того, що утворює зміст таких закликів. Наявність прямого умислу в цих випадках обов'язково свідчить і про наявність спеціальної мети – насильницької зміни чи повалення конституційного ладу чи захоплення державної влади. Бажаючи вчиняти передбачені ч. 2 ст. 109 КК суспільно небезпечні діяння, суб'єкт злочину обов'язково уявляє собі результат такої поведінки – в адресатів закликів має сформуватися прагнення поводити себе у чітко визначений спосіб – змінити чи повалити насильницьким шляхом конституційний лад або захопити державну владу. Інша річ, що спонукати особу до вчинення відповідних діянь може не саме по собі прагнення насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, а інші мотиви (але не мета, як про це зазначають, зокрема, О. О. Книженко та Р. Л. Чорний), скажімо, користь, оскільки «спонукання» – це не мета вчинення кримінального правопорушення, а його мотив⁶.

Висновки. Викладене дозволяє стверджувати про таке:

– *основним* безпосереднім об'єктом публічних закликів до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади є суспільні відносини з приводу охорони таких соціальних цінностей, як конституційний лад та державна влада;

– *додатковим* об'єктом злочину, передбаченого ст. 109 КК, є суспільні відносини, що забезпечують інформаційну безпеку, а точніше – основи

¹ Книженко О. О. 'Кваліфікація діянь, що містять ознаки злочинів проти основ національної безпеки України'. *Проблеми кримінально-правової кваліфікації: навчальний посібник*. Розд. 4. (Національна академія прокуратури України, 2017) 67

² – 69

³ Чуваков О. А. *Злочини проти основ національної безпеки України: проблеми кримінально-правової теорії та практики: монографія*. (Фенікс, 2017) 291

⁴ Чорний Р. Л. 'Проблемні питання мети і мотивів у складах злочинів проти основ національної безпеки України' (2019) 4 Вісник кримінального судочинства 93

⁵ –

⁶ Кривоченко Л. М. 'Мотив і мета злочину'. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. Розд. X, § 6 (Юрінком Інтер – Право, 2001) 162; Сухонос В. В., Сухонос В. В. (мол.) *Склад злочину: закон, теорія та практика: монографія*. (Університетська книга, 2018) 89; Ломако В. А., Панов М. І. 'Мотив та мета кримінального правопорушення'. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. Розд. X, § 6 (Право, 2020) 200

національної безпеки України в інформаційній сфері;
 – суб'єктивна сторона досліджуваного діяння утворюється виною у виді прямого умислу та спеціальною метою – насильницької зміни чи повалення конституційного ладу чи захоплення державної влади.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Bantyshev O. F., Shamara O. V. *Kryminalna vidpovidalnist za zlochyny proty osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy (problemy kvalifikatsii): monohrafiia* [Criminal responsibility for crimes against the foundations of national security of Ukraine (problems of qualification): monograph] (Virtualna realnist, 2014) 240 (in Ukrainian).
2. Chuvakov O. A. *Zlochyny proty osnov nacionalnoji bezpeky Ukrainy: problemy kryminalno-pravovoji teoriji ta praktyky: monohrafiia* [Crimes against the foundations of national security of Ukraine: problems of criminal law theory and practice: monograph] (Feniks, 2017) 362 (in Ukrainian).
3. Lipkan V. A., Diorditsa I. V. *Natsionalna bezpeka Ukrainy: kryminalno-pravova okhorona: navchalnyi posibnyk* [National security of Ukraine: criminal law enforcement: training manual] (KNT, 2007) 292 (in Ukrainian).
4. Lipkan V. A., Lipkan O. S. *Natsionalna i mizhnarodna bezpeka u vyznachenniakh i poniattiakh: slovnyk* [National and international security in definitions and concepts: dictionary] (Tekst, 2008) 400 (in Ukrainian).
5. Sukhonos V. V., Sukhonos V. V. (mol.) *Sklad zlochynu: zakon, teorija ta praktyka: monohrafiia* [Composition of crime: law, theory and practice: monograph] (Universytetska knygha, 2018) 200 (in Ukrainian).
6. Sychevskiy V. V., Kharytonov Ye. I., Oleinikov D. O. *Naukovo-praktychnyi komentar do rozdil I Osoblyvoi chastyny Kryminalnogo kodeksu Ukrainy (Zlochyny proty osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy)* [Scientific and practical commentary on Chapter I of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine (Crimes against the foundations of national security of Ukraine)] (Pravo, 2016) 232 (in Ukrainian).
7. *Zlochyny proty osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy: albom skhem / uklad.: M. V. Danshyn, Ya. O. Lantinov* [Crimes against the foundations of national security of Ukraine: an album of schemes] (Kharkiv yurydychni, 2012) 24 (in Ukrainian).

Edited books

8. Melnyk M. I., Khavroniuk M. I. (red) *Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy* [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine] (Jurydychna dumka, 2009) 1236 (in Ukrainian).

Part of the books

9. Bantyshev O. F., Kartavcev V. S. 'Zlochyny proty osnov nacionalnoji bezpeky Ukrainy' *Naukovo-praktychnyj komentar do Kryminalnogho kodeksu Ukrainy: u 2-kh t. T. 1. Osoblyva chastyna. Rozd. I.* [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine: in 2 vols. V. 1. Special part. Chap. I.] (Pravova jednistj, 2009) 262–285 (in Ukrainian).
10. Knyzhenko O. O. 'Kvalifikacija dijanj, shho mistjatj oznaky zlochniv proty osnov nacionalnoji bezpeky Ukrainy'. *Problemy kryminalno-pravovoji kvalifikaciji: navchalnyj posibnyk* [Problems of criminal legal qualifications: a study guide] (Nacionaljna akademija prokuratury Ukrainy, 2017) 60–92 (in Ukrainian).
11. Kryvochenko L. M. 'Motyv i meta zlochynu'. *Kryminaljne pravo Ukrainy: Zaghaljna chastyna: pidruchnyk* [Criminal law of Ukraine: General part: textbook] (Jurinkom Inter – Pravo, 2001) 162–165 (in Ukrainian).
12. Lomako V. A., Panov M. I. 'Motyv ta meta kryminalnogho pravoporushennja'. *Kryminaljne pravo Ukrainy: Zaghaljna chastyna: pidruchnyk* [Criminal law of Ukraine: General part: textbook] (Pravo, 2020) 200–202 (in Ukrainian).
13. Panov M. I. 'Ob'jektyvna storona kryminalnogho pravoporushennja' *Kryminaljne pravo Ukrainy: Zaghaljna chastyna: pidruchnyk* [Criminal law of Ukraine: General part: textbook] (Pravo, 2020) 133–162 (in Ukrainian).

Journal articles

14. Chornyi R. L. 'Problemni pytannia mety i motyviv u skladakh zlochniv proty osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy'. [Problematic issues of purpose and motives in crimes against the foundations of national security of Ukraine] (2019) 4 Visnyk kryminalnogo sudochynstva. 89–103 (in Ukrainian).
15. Kubalskyi V. N. 'Problemy kryminalnoi vidpovidalnosti za publichni zaklyky do vchynennia zlochniv proty derzhavnogo suverenitetu' [Problems of criminal responsibility for public calls to commit crimes against state sovereignty] (2018) 2 Sudova apeliatsiia 67–78 (in Ukrainian).

16. Moshniaha L. V. 'Sklady zlochyniv, shcho posiahaiut na konstytutsiini osnovy natsionalnoi bezpeky Ukrainy: poniattia ta shliakhy vdoskonalennia' [Compositions of crimes that encroach on the constitutional foundations of the national security of Ukraine: concepts and ways of improvement] (2010) 1 Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav 207–213 (in Ukrainian).
17. Moshniaha L. V. 'Subiektyvna storona zlochyniv proty konstytutsiinykh osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy' [The subjective side of crimes against the constitutional foundations of national security of Ukraine] (2012) 5 Biuletyn Ministerstva yustyttsii Ukrainy 75–82 (in Ukrainian).
18. Pashchenko O. O. 'Kryminalno-pravova okhorona informatsiinoi bezpeky normamyrozdilu I Osoblyvoi chastyny KK Ukrainy' [Criminal law protection of information security by the norms of Section I of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine] (2024) 47 Pytannja borotjby zi zlochynnistju 11–17 (in Ukrainian).
19. Rubashchenko M. A. 'Osoblyvosti kvalifikatsii publichnykh zaklykiv ta zaperechen yak informatsiinykh diian' [Peculiarities of the qualification of public appeals and objections as information acts] (2022) 11 Pravo Ukrainy 76–87 (in Ukrainian).

Theses of the dissertation

20. Shved A. Ju. Zlochyny proty konstytucijnykh zasad nacionaljnoi bezpeky za zakonodavstvom Ukrainy ta Skandinavskiykh krajin: porivnjalna kharakterystyka [Crimes against the constitutional principles of national security under the legislation of Ukraine and the Scandinavian countries: comparative characteristics] (avtoref. dys. kand. juryd. nauk. Nacionalnyj universytet «Odesjka jurydychna akademija», 2021). 18 (in Ukrainian).

Conference papers

21. Yaremko H. Z. 'Blanketna dyspozytsiia st. 109 KK Ukrainy «Dii spriamovani na nasylnytsku zminu chy povalennia konstytutsiinoho ladu abo na zakhoplennia derzhavnoi vlady»' [Blanket disposition of Art. 109 of the Criminal Code of Ukraine «Actions aimed at the violent change or overthrow of the constitutional order or at the seizure of state power»] *Aktualni problemy yurydychnoi nauky: zbirnyk tez Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii «Vosmi osinni yurydychni chytannia»: u 4-kh ch.: Ch. 4.* (Khmelnitskyi, 13–14 lystopada 2009 r.) 126–127 (in Ukrainian).
22. Tarasenko D. I. 'Kompiuterna informatsiia yak predmet zlochyniv proty osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy ta dzherelo dokaziv' [Computer information as a subject of crimes against the foundations of national security of Ukraine and a source of evidence] *Nauka kryminalnogo prava v systemi mizhdystsyplinarnykh zviazok: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Kharkiv, 9–10 zhovtnia 2014 r.) 467–471 (in Ukrainian).

Пащенко О. О.

Доктринальні питання об'єкта та суб'єктивної сторони публічних закликів до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади (ч. 2 ст. 109 КК України)

У статті розглянуто проблеми безпосереднього об'єкта та суб'єктивної сторони публічних закликів до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади (кримінального правопорушення, відповідальність за яке передбачена ч. 2 ст. 109 КК).

Зазначено, що для визначення основного безпосереднього об'єкта аналізованого кримінального правопорушення слід звернутися до назви відповідної статті КК та її диспозиції. Там вказуються такі соціальні цінності, як конституційний лад та державна влада. З огляду на це цілком логічним вбачається висновок, що відповідним об'єктом є суспільні відносини з приводу охорони саме цих соціальних цінностей, які, у свою чергу, виступають як предмет названих суспільних відносин. Для захисту цього предмета (який за своїми властивостями є нематеріальним) і формуються відповідні суспільні відносини, структурними елементами яких є також їх суб'єкти (учасники) та соціальний зв'язок між ними. Додатковим об'єктом злочину, передбаченого ст. 109 КК, є суспільні відносини, що забезпечують інформаційну безпеку, а точніше – основи національної безпеки України в інформаційній сфері. Такий висновок випливає із сутності діянь, що утворюють його об'єктивну сторону, оскільки і заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, і розповсюдження матеріалів із відповідними закликами спричиняють негативні зміни в інформаційному просторі.

Зроблено висновок, що вчиняти публічні заклики та поширювати матеріали із такими закликами неможливо без прагнення на досягнення того, що утворює зміст таких закликів, а тому мета є іманентною досліджуваним діянням. Наявність прямого умислу в цих випадках обов'язково свідчить і про наявність спеціальної мети – насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади. Бажаючи вчиняти

передбачені ч. 2 ст. 109 КК суспільно небезпечні діяння, суб'єкт злочину обов'язково уявляє собі результат такої поведінки – в адресатів закликів має сформуватися прагнення поводити себе у чітко визначений спосіб – змінити чи повалити насильницьким шляхом конституційний лад або захопити державну владу.

Ключові слова: кримінальне право, Особлива частина Кримінального кодексу України, основи національної безпеки України, публічні заклики, інформаційна безпека.

Pashchenko O. O.

Doctrinal issues of the object and subjective side of public appeals for violent change or overthrow of the constitutional order or to the seizure of state power (Part 2 of Article 109 of the Criminal Code of Ukraine)

In the article it is considered the problems of the direct object and the subjective side of public appeals for violent change or overthrow of the constitutional order or for the seizure of state power (a criminal offense, the responsibility for which is provided for in Part 2 of Article 109 of the Criminal Code).

It is noted that to determine the main direct object of the analyzed criminal offense it is necessary to refer to the title of the corresponding article of the Criminal Code and its disposition. Such social values as constitutional system and state power are indicated there. In view of this, it is quite logical to conclude that the relevant object is social relations regarding the protection of these social values, which, in turn, act as the subject of the said social relations. To protect this object (which is intangible by its properties), appropriate social relations are formed, the structural elements of which are also their participants and social connection between them regarding the specified object. An additional object of the crime provided for in Art. 109 of the Criminal Code is social relations that ensure information security, and more precisely, the basis of Ukraine's national security in the information sphere. Such a conclusion follows from the essence of actions that form its objective side, since both appeals for violent change or overthrow of the constitutional order or for the seizure of state power and the distribution of materials with corresponding appeals cause negative changes in the information space.

It is concluded that it is impossible to make public appeals and distribute materials with such appeals without striving to achieve what constitutes the content of such appeals, and therefore the goal is immanent in the researched actions. The presence of direct intent in these cases necessarily indicates the presence of a special goal – violent change or overthrow of the constitutional order or seizure of state power. Wanting to commit socially dangerous acts provided for in Part 2 of Article 109 of the Criminal Code, the offender of a crime necessarily imagines the result of such behavior – the addressees of the appeals must have a desire to behave in a clearly defined way – to change or overthrow the constitutional order by violent means or seize state power.

Keywords: criminal law, Special part of the Criminal Code of Ukraine, fundamentals of national security of Ukraine, public appeals, information security.

Стаття надійшла до редакції: 10.09.2024 р.

Прийнята до друку: 20.11.2024 р.